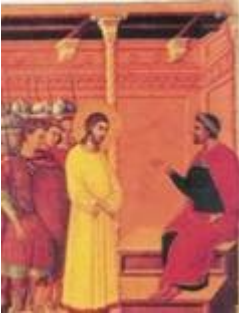

WAT IS WAARHEID?

Wat is waarheid? Die vraag is eenmaal gesteld door Pilatus, toen Jezus, Die Zich voor hem verantwoorden moest, had uitgesproken: 'Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort Mijn stem' (Joh.18:37). Een sceptische reactie op een waarheidsgetuigenis van Jezus, 'de weg, de waarheid en het leven' (Joh. 14:6). Was dat een 'heilbegerige' vraag van Pilatus? Of geeft

deze vraag lucht aan het vertwijfeld besef, dat waarheid slechts iets kan zijn, waarnaar men zoekt en is deze vraag dus eigenlijk een ontkenning van wat Jezus zei?

Zomaar een flits uit een onafgemaakt gesprek tussen Pilatus en Jezus.¹

I. Worstelen om waarheid

In onze modaliteitengesprekken die wij binnen de Nederlandse Hervormde Kerk gelukkig jarenlang voerden, zijn we eigenlijk bezig geweest om ons te mengen in dat gesprek over waarheid. We luisterden naar elkaar. Maar we worstelden in feite sámen om waarheid, om gemeenschappelijkheid in een 'beleefd' geloven en in een eenparig belijden dat worstelen om waarheid niet wil wegschuiven, zoals Pilatus.

'Dos moi poe stoo ...! 'Geef mij een punt en ik zal de wereld uit zijn voegen tillen', riep Archimedes eenmaal. Is er een punt, een houvast, een geloof, waarin de werkelijkheid en het wereldgebeuren is samen te vatten, een zaak van 'to be or not to

¹ De afbeelding is een deel van het altaarstuk van Duccio di Buoninsegna (ca. 1260-1319) in de kathedraal van Siena (Italië): Jezus voor Pilatus.

be'? Die vraag loopt, naar mijn inzicht, als een gouden draad door een modaliteitengesprek heen. Wij worstelfen met de waarheidsvraag.²

2. Een kerkelijk gesprek

Maar daarmee is dan ook gezegd, dat in een modaliteitengesprek binnen één en dezelfde kerk niemand met de waarheidsvraag zal willen omgaan, zoals Pilatus ermee omging. Wij mogen van elkaar geloven, dat wij niet sceptisch of schouderophalend tegenover Jezus als de Waarheid willen staan. En dat geeft aan zo'n gesprek gemeenschappelijkheid. Wij voeren het gesprek rondom Hem, Die zei: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven'.

Dat wil zeggen, dat iedere gesprekspartner aanspreekbaar wil heten op die waarheid, die in Jezus Christus het licht zag. Op Hem en op het getuigenis, dat ons in de Heilige Schrift is geschonken omtrent Hem. Dáárop en óók op het geloofsgetuigenis van de kerk, is de belijdenis van de gekruiste en opgestane Jezus Christus gegeven. Want we voeren het gesprek binnen de ruimte van een kerk, die in haar kerkorde uitspreekt: 'Wij belijden: in gemeenschap met de belijdenis der

---

² Deze voordracht is een bijdrage van mijn hand in het geschrift *Kan het anders?*, een handreiking voor het modaliteitengesprek in de Nederlandse Hervormde Kerk (onder red. van dr. C.P van Andel, secr. van de Raad voor de zaken van Kerk en Theologie in de NH Kerk). 's Gravenhage 1984. Materiaal om de soms uitzichtloze situaties te doorbreken en het gesprek (weer) op gang te brengen. Aan het eind van deze bijdrage: (discussie)vragen. Ondergetekende was deelnemer van de regionale gespreksgroep in Driebergen in het begin van de jaren 1980 e.v.

vaderen...' en: 'De kerk weert al wat haar belijden weerspreekt' (artikel 10 kerkorde, 1951).

3. Luisteren in dubbele zin

Welnu, dat gesprek rondom Jezus, dat worstelen met elkaar om waarheid in een kerkelijk gesprek brengt in de eerste plaats, wil het beantwoorden aan de regels van een echt gesprek. een luisterhouding met zich mee. Luisteren naar elkaar, omdat geen sterveling, die gedurig aangewezen is op rechtvaardiging als van een goddeloze, van zichzelf moet denken, dat hij de waarheid in pacht heeft. Luisteren naar elkaar ook, omdat waarheidsbeleving in gemeenschap met elkaar wordt beoefend. De eenheid is ook een kant van de waarheid en bepaald niet de onbelangrijkste.

Als echter dit luisteren naar elkaar in een kerkelijk gesprek dan maar gedragen mag worden door een gemeenschappelijke luisterhouding t. a. v. de Schrift en van de belijdenis van de kerk. Want dan komt er pas echt een spannende dimensie in de gemeenschappelijkheid. Het komt erop aan, dat we elkaar verstaan in ons luisteren naar Schrift en Belijdenis.

3. Hoe luisteren we naar de Schrift?

Nu is er juist hier vaak sprake van een grote verscheidenheid. En naar mijn besef levert dat verborgen frustraties op, waardoor wezenlijke ontmoetingen worden belaagd en ontwricht. We krijgen immers in een kerkelijk gesprek nogal eens het gevoel, dat we op zeer verschillende golflengten en dus over zeer verschillende zaken met elkaar praten.

Laat ik dat wat mogen verduidelijken. Ik reken mijzelf tot diegenen, die de Schrift ontvangen als het gezaghebbend en betrouwbaar Woord van God. De Bijbel is voor mij door Gods Geest geïnspireerde openbaring van de levende God Zelf en als zodanig fundament en regel voor geloof en leven in de zin van artikel 5 van onze Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Daarmee ben ik geen fundamentalist of biblicist. Want ik wens bij dat alles ten volle rekening te houden met het historisch proces, waarin de Bijbel tot ons is gekomen, wat fundamentalisten meestal niet doen. Met andere woorden: ik wil niet over het hoofd zien, dat de Bijbel ontstaan is in bepaalde cultuursituaties, die van de onze zeer verschilden. Bovendien weet ik, dat de Bijbel een soort bibliotheek is van 66 boeken met verscheiden literaire genres en met verscheiden geloofservaringen van bijbelschrijvers. En dan noem ik nog maar iets. Daar is de zogenaamde menselijkheid van de Schrift. Maar ik wil over deze menselijkheid van de Schrift toch niet spreken in termen van onvolkomenheid, gebrekkigheid en feilbaarheid.

Anders gezegd: de Schrift komt naar mij toe in al die 'menselijke' gestalten als het gezaghebbend en betrouwbaar Woord van God, zoals Christus naar ons mensen toekomt in het gewaad van Zijn volkomen mensheid, God met ons. De Schrift is voor mij, met een niet helemaal kloppend beeld gesproken: 'vleswording van de Heilige Geest'. En dat alles bepaalt ook mijn luisterhouding met betrekking tot de Schrift. Mijn ervaring is nu, dat er ook andere luisterhoudingen zijn. Voor de duidelijkheid noem ik er één, die van de mijne zeer verschilt en die ik in het kerkelijk gesprek tegenkom.

Men kan namelijk ook naar de Schrift luisteren als naar een multi-interpretabel en complex samengesteld zoekproject van het voorgeslacht. Laat ik deze volzin wat nader uitwerken. Men kan de Bijbel zien als een menselijk getuigenis van Godservaringen, als een verzameling modellen van omgang met God en met elkaar.

Mensen, die eeuwen vóór ons leefden, hebben dan in deze geschriften van de Bijbel hun tastend zoeken naar God en hun manier van leven onder elkaar uitgedrukt. In deze visie is de Bijbel een veelzijdige, ook wel soms tegenstrijdige bundel interpretaties van gelovigen. En wij in de 20ste eeuw worden dan door deze modellen van geloven en leven op weg geholpen om op onze wijze met God en met elkaar om te gaan.

Welnu, bij de laatst omschreven luisterhouding functioneert in het kerkelijk gesprek het beroep op de Schrift geheel anders dan bij een luisterhouding, zoals in artikel 5 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Er is hier dan ook sprake van een tegengestelde denkrichting. In de eerstgenoemde luisterhouding wordt vooral gedacht van boven naar beneden. Het Woord van de Openbaring komt naar mij toe als gezaghebbend Woord van de levende God. In de laatstgenoemde luisterhouding wordt veelal gedacht van beneden naar boven. De Bijbel geeft richting aan onze omgang met God en met onze medemensen.

Mijn conclusie is, dat de worsteling om waarheid in het kerkelijk gesprek daarom vaak vooral een luisteren is naar elkaars luisterhouding. Het verstaan van de waarheid is ten diepste hetzelfde als het verstaan van de Schrift. Daarom word ik in het kerkelijk gesprek telkens met de vraag geconfronteerd,

hoe mijn verstaan van de waarheid als het verstaan van de Schrift zich voltrekt. En het is daarover, dat het verder in deze bijdrage gaat.

4. Ontmoeting met de levende God

Het eerste, dat ik daarover wil zeggen is, dat de Schrift naar mijn inzicht zichzelf bij ons aandient als 'viva vox'. Zij is het Woord van de levende God, doortrild van de presentie van Zijn Geest. De Schrift is het eeuwig blijvende Woord van de eeuwige God (1 Petr.1:23v) en tegelijk zo existentieel als ik existentieel ben.

De Bijbel komt naar mij toe als één ontvouwing van de Naam van de levende God, waarin Hij Zichzelf aan mij meedeelt. Dat is een gebeuren van de andere kant. En daarom onderwerp ik mij daaraan. En ik doe dat te meer, omdat mijn rede en gevoel mij constant in de steek laten in mijn speurtocht naar waarheid. Het moderne leven van de 20ste eeuw en de dagelijkse ervaring met mezelf leren mij dat.

Daarom acht ik het een geweldig iets, dat de levende God in Zijn Openbaring in de Schrift mij in de waarheid binnenleidt. In de Schrift krijg ik antwoord op de vraag: Wat is waarheid? De God der waarheid, Die zegt wat Hij doet, en doet wat Hij zegt, is in Zijn Woord net zo onwankelbaar en betrouwbaar als Hij het in Zichzelf is, zijnde de God, Die eind noch oorsprong heeft (Ps.90:11vv).

Wie het Hebreeuwse woord voor waarheid - èmêt - in de Bijbel nagaat, komt uit in de centrale notie van: wat vast is. Bij alles wat slechts goed is voor één dag en bij alles, wat wisselt en

bezwijkt, is daar de God van mijn betrouwen (Ps.91:2). Israëls God Die ten hoogste betrouwbaar is in Zijn werken (Ps.11:7), in Zijn eden (Ps.132:11), in Zijn heilige geboden (Ex.20:1vv), in Zijn dreigementen (Nah.1:2vv) en in Zijn beloften (Ps.89:3vv). De God der waarheid, de God van het verbond met Israël en met Zijn kerk uit Jodendom en heidenwereld, de God van een verbond, dat van geen wankelen weet, de God die soeverein verkiest en vasthoudt wat Hij vastgreep.

6. Geen filosofie, maar catechese

De vraag is nu echter, hoe ik die God der waarheid op het spoor kom. En het antwoord moet daarop onomwonden luiden: niet door filosofisch redeneren. Bijvoorbeeld door de echte werkelijkheid achter de film van het aardse bestaan te zoeken (Plato) of door in extase te geraken (gnosis).

Het antwoord is integendeel: De God der waarheid komt mij op het spoor. Hij openbaart Zich in grote heilsdaden, in de heilsgeschiedenis van Zijn volk Israël, in de onthulling van zijn Naam in Jezus Christus en in de geschiedenis van heilsfeiten, in kruis en opstanding van Jezus Christus. En in het levende en levenwekkende Bijbelwoord. En in de proclamatie van de prediking van het Woord.

Daarin zijn ons de dingen gegeven, 'die onder ons volkomen zekerheid hebben' (Luk.1:1vv). Onaantastbare, onopgeefbare dingen. En die kom ik aan de weet, die worden waarheid in mijn binnenste (Ps.51:8), als ik daardoor existentieel tegen de vlakke word geworpen. Zoals Maarten Luther, van wie Prof. Dr. M. van Rhijn eens zei, dat hij voor God in elkaar gezakt is.

Het is in deze existentiële ontmoeting met de Waarheid, dat de Heilige Geest getuigenis geeft in mijn hart, dat de Schriften van God zijn (artikel5 N.G.B.). En dat alles brengt dan met zich mee, dat ik dagelijks aan de lippen van God hang en dat ik mij oefen in de Woorden van God, zodat zij een weerklank van vlees en bloed in mij krijgen. Dan filosofer ik niet langer. Ik catechetiseer, dat wil zeggen: ik roep de woorden van God uit, zodat ze als een echo door geheel mijn leven gaan. Dat heet in de Bijbel: wandelen in de waarheid (3 Joh.3), wandelen in Zijn geboden (2 Joh.6), wandelen in het licht (Joh.12:35v).

7. Statisch en dynamisch

Welnu, dat wordt ook wel genoemd: geboren-zijn uit de waarheid (Joh. 8:47) ofte wel in-de-greep-zijn van de waarheid. En dat maakt mijn bestaan zeker en mijn belijdenis kloekzinnig en tegelijk rechtzinnig. Want het is niet mogelijk, dat ik in de waarheid wandel en tegelijk ontken, dat Jezus Christus in het vlees gekomen is (1 Joh. 4:2v). Het is niet mogelijk, dat ik in de waarheid wandel en me tegelijk de troost van de lichamelijke opstanding van Christus uit de doden laat ontnemen (1 Kor. 15: 12vv) .En het is niet mogelijk, dat ik in de waarheid wandel en er niet een christelijke levensstijl op nahoud, zoals de christenen in de tijd van Diognetus, van wie betuigd werd: ‘Zij deelden wel hun tafel, maar niet hun bed’ (Brief aan Diognetus, IV, 5vv).

Noem dat statisch. Van mij mag het. Als u het maar verstaat in de zin van: dat staat vast. Daar zijn de onaantastbare en onopgeefbare dingen, gegeven met de eeuwige God en Zijn Woord en verwerkelijkt in de gebrokenheid van mijn dagelijkse

bestaan. Daar zijn beleden (heils)feiten die geen relativering gedogen.

Ja, en tegelijk mag u het dynamisch noemen. Want in een actueel belijden wordt van mij gevraagd, dat ik het oude steeds weer nieuw zeg, steeds weer herhaal in echte spiritualiteit, namelijk in een daadwerkelijk beleven van gemeenschap met de God der waarheid. Dat betekent niet, dat ik slechts op bepaalde momenten en in bepaalde situaties enig vermoeden heb van wat waarheid is. Het betekent, dat ik mij op elk moment en in alle situaties gedragen weet door een houvast, door in de Bijbel betuigde en in het geloof der eeuwen beleden feiten.

Waarheid is immers in het bijbels woordgebruik ook ten nauwste verwant met wat in het Nieuwe Testament (vooral in het boek De Handelingen) de *didachè* wordt genoemd, de leer der apostelen. Het is daarin, dat de eerste christenen volhardden. Het is deze, die zij overleverden aan het nageslacht.

En dan niet intellectualistisch, moralistisch. Niet als een leer , die al repeterend in het hoofd wordt gestampt of als een leer , waarvoor ik met hand en tand vecht, zonder dat ik de kracht ervan heb ervaren. Maar ook niet als een leer die zich steeds laat bijschaven of completeren door vindingrijke en modieuze slogans. Op de Areopagus in Griekenland bijvoorbeeld hield men er in Paulus' dagen zo'n vindingrijk omgaan met de waarheid op na. Men wilde altijd wat nieuws horen. De waarheid was zo 'dynamisch', dat er altijd wel weer iets nieuws bij kon (Hand. 17:21).

Wanneer ik in het bovenstaande het woord 'statisch' heb gebruikt, heb ik daarmee natuurlijk een tamelijk aanvechtbaar woord gehanteerd. Het roept meteen associaties op aan scholastische en star dogmatische systematiseringen van de waarheid. Dat is echter geenszins mijn bedoeling. Ik wil een pleidooi voeren voor het begrip statisch in de eigenlijke zin van het woord, namelijk als iets, dat in evenwicht is, als iets, dat je niet uit zijn voegen kunt trekken.

Welnu, de waarheid is naar mijn inzicht, bijbels gesproken, statisch en dynamisch in één adem en statisch en dynamisch in onderlinge betrokkenheid op elkaar (correlatief). Wat vaststaat, is betrokken op de existentie van ons mensen, op mijn existentie. En mijn existentie is betrokken op wat vaststaat, zodat 'alle gedachte gevangen wordt geleid tot de gehoorzaamheid van Christus' (2 Kor.10:5). De waarheid is in elk geval geen waarheid, omdat en in zoverre die verifieerbaar (na te checken) is in mijn geloof. De waarheid maakt vrij, maar altijd vrij tot het geloof in Gods beloften en tot gehoorzaamheid aan het Woord der waarheid zelf (Joh. 8:30vv).

8. Omlijnd belijden, lofprijzend - verdedigend

Kort samengevat zou men dus kunnen zeggen, dat waarheid naar bijbels spraakgebruik zowel een Persoon (Joh.14:6) alsook een leer is (1 Tim. 3:15; 2 Tim. 2:15). Het is derhalve een eer van de kerk om wat haar in de gezonde woorden van Jezus is toebetrouwd (om met de Dordtse Leerregels te spreken) niet alleen 'teder te beminnen, maar ook standvastig te verdedigen' (Dordtse Leerregels, V, 15).

Daarom wordt zowel in het Nieuwe Testament als in de belijdenisgeschriften van de reformatorische kerken over de waarheid lofprijzend en tegelijk verdedigend gesproken. De lofverheffing in het dogma van de kerk sluit afwijzing van dwaalleer niet uit, maar in. De kerk zegt dus ook, al belijgend en lofprijzend wat het niet is.

Dat alles houdt in, dat de kerk een omljnd belijden kent. En het houdt voor de Nederlandse Hervormde Kerk in, dat zij ernst maakt met wat in artikel 10 van de kerkorde (1951) als grondlegend artikel voor geheel het kerk-zijn is verwoord: 'In dankbare gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift als bron der prediking en enige regel des geloofs doet de gehele kerk, ook in haar ambtelijke vergaderingen, in gemeenschap roet de belijdenis der vaderen en in het besef van haar verantwoordelijkheid voor het heden, zich strekkende naar de toekomst van Jezus Christus, belijdenis van de zelfopenbaring van de drieënige God'.

Welnu, die gemeenschap met de belijdenis der vaderen – als men dat tenminste op wil vatten als een dieper woord dan het woord overeenstemming - betekent, dat de religie van de belijdenis der vaderen in ere wordt gehouden. En tot die religie van de belijdenis der vaderen mag bijvoorbeeld zeker wel worden gerekend, dat God in Christus' bloedstorting op Golgotha plaatsvervangend verzoening liet doen over onze zonden.

Het moet dus ontoelaatbaar worden geacht, dat de belijdenis van verzoening door voldoening binnen de kerk weersproken wordt. Tot die religie van de belijdenis mag worden gerekend, dat de goddelozen door het geloof worden gerechtvaardigd. En

het moet dus ontoelaatbaar worden geacht binnen de kerk, dat dit hart van het Evangelie wordt opgeofferd aan wettische ideologieën. Ik denk bij dat laatste aan het Nationaal Socialisme van Hitlers Derde Rijk en aan het veto van de Duitse Kerk in die tijd in de Barmer Thesen. Maar ik denk ook aan verwettelijkte anarchistische revolutie - theologieën vandaag, die 'vrede met alle geweld' verkondigen. En even goed wil ik denken aan verdrukkende machtsstructuren die op allerlei wijzen, vroeger en nu, de wezenlijke vrijheid van de christenmens met haar gebondenheid aan het Evangelie der genade aan banden hebben gelegd. Met andere woorden: er zijn dogmatische en ethische ketterijen van formaat, die de kerk in de gemeenschap met de belijdenis der vaders (en wat mij betreft ook in overeenstemming daarmee) niet zal dulden.

9. Van centrum naar periferie

De kerk heeft een omljnd belijden. En in de voortgang van het belijden - nu spreekt de kerk met al de heiligen in de belijdenis der vaders mee. Zij zingt Gods lof en weerlegt, weerspreekt tegelijk. Daarbij zal de kerk altijd vanuit het hart van het beleden geloof (het centrum) naar de omtrek van dat geloof (de periferie) gaan. Anders gezegd: zij moet in goede verhoudingen denken. Er zijn middelmatige zaken, waarover men van mening kan verschillen. Er zijn dwalingen die minder diep ingrijpen in het hart van de leer en in het leven van de kerk.

Was het Calvijn niet, die Luther zeer geëerd heeft als 'een dapper en standvastig man, bekwaam en met grote kennis arbeidend om het rijk van de antichrist ter aarde te werpen en

de leer der zaligheid te verbreiden' ³? En toch waren er tussen beiden nogal wat verschillen. Maar Calvijn oordeelde zo over Luther, omdat hij vanuit het hart van de religie van de belijdenis naar hem toekwam.

Vanuit het centrum naar de periferie. Dat houdt niet in, dat men op den duur alles relativeert, omdat men het alles nu eenmaal relateert aan het hart van de zaak. Vanuit het centrum naar de periferie. Dat houdt wel in, dat binnen de kerk niet alles in principe tolerabel is, zodat leer- en levenstucht in feite uit het woordenboek van de kerk worden geschrapt.

10. Schrift en traditie

Mede met het oog op dit alles is de kerk der Reformatie een kerk die de traditie niet kan verwaarlozen. Zij belijdt in historisch besef. Zij belijdt ook als de kerk der vaders (met al de heiligen). Kohlbrugge zei op zijn sterfbed: 'De eenvoudige Heidelberger, houdt daaraan vast, kinderen.' Christus' kerk behoeft zich niet altijd beschuldigd te gevoelen als haar wordt verweten, dat zij traditioneel is. Als zij het maar mag zijn in de levende ontmoeting met Gods levend Woord, in een levende omgang met Gods levend Woord. En als zij haar traditie maar hoog houdt in een wereld waar de waarheid zoek is geraakt, zodat er haast alleen maar verdeeldheid, harde confrontatie, geweld en oorlog zijn overgebleven.

---

³ Zie W. de Zwart, *Calvijn in het licht zijner brieven*. Kampen 1938, blz. 86 (brief aan Henri Bullinger te Zürich).

Het is bijster kil geworden in onze tijd. Komt dat misschien vooral, omdat de waarheid is gestruikeld op de straat? (Jes.59:14).

DISCUSSIEVRAGEN

1. De waarheid (God, Zijn Woord, Jezus Christus, het belijden der Kerk) liefhebben en tegelijk zoeken naar eenheid met hen die zich eveneens christen noemen, zijn, als het goed is, twee zijden van eenzelfde zaak. Hoe verhouden deze beide (liefde voor de waarheid èn zoeken naar eenheid) zich tot elkaar? Betrek in uw gesprek Efeze 4:1-16, waar Paulus over eenheid en verscheidenheid in de gemeente spreekt.
2. Sommigen vinden dat strak geformuleerde geloofsuitspraken vervreemdend kunnen werken. Anderen daarentegen menen, dat juist een plurale geloofsbeleving een vervreemdende uitwerking kan hebben. Hoe oordeelt u hierover? Waar ligt het centrum van de kerk en waar haar grenzen?
3. Welke functie komt de klassieke belijdenisgeschriften toe in het kerkelijk leven?
Wat is het verschil tussen belijden 'in gemeenschap' en 'in overeenstemming' met de belijdenis der vaderen? Waaraan geeft u de voorkeur en waarom?
4. Wat is kerkelijke tucht en op welke wijze dient de kerk de ze uit te oefenen?